

UPPFÖLJAREN: Ekonomi och vetenskap

Ekonomins normativitet

Ikaros avslutade fjolåret med ett temanummer och ekonomisk forskning och politik. **Nikolai Enckell** följer upp temat och konstaterar att frågan om hur ett land mår ekonomiskt sett inte kan besvaras ur en neutral synvinkel.

Ekonomi är en normativ vetenskap, alltså en vetenskap som utger sig för att undersöka hur vi bör handla. Det kan förefalla självklart. Ändå kan det vara klargörande att fundera över vad detta faktum kan tänkas betyda.

Vi kan konstatera att ekonomiska teorier har en form som visar att de svarar på frågan hur en ekonomi fungerar. Men till skillnad från till exempel kemien eller fysiken är det inte enbart ett konstaterande om att den fungerar enligt vissa lagar. "Fungerar" har en betydelse när det gäller ekonomin bara i relation till begreppen "bra" och "dåligt". Ekonomin är intresserad av att besvara frågor om varför ekonomin fungerar dåligt, om när den fungerar bra och hur den kunde fås att fungera ännu bättre. Sådana frågor kan man inte ställa om naturlagar. Man kan inte fråga om en naturlag fungerar bra, dåligt eller hur man kunde förbättra den.

Vem bestämmer ekonomins hälsa?

Så långt allt väl. Men hur skall vi nu besvara frågan om när ekonomin fungerar bra och när den inte gör det? Närmare bestämt, av vem och ur vilket perspektiv fastslås kriterierna för bra och dåligt här? Fungerar ekonomin bra när BNP växer med två, fyra eller tio procent per år? Ur ett företags perspektiv kan väl ekonomin fungera bra om företagets vinst ökar trots att landets BNP sjunker. Och ett lands BNP kan växa bra trots att världsekonomin hostar. Det är också möjligt att medborgarna i ett land kan vara oeniga om landets ekonomiska tillstånd trots att dess BNP växer med stormsteg. Sovjetekonomin (alltså industriproduktionen) växte som en raket under tjugo- och trettio-talet men de svältande bönderna och gulagfångarna uppfattade kanske inte detta som ett trovärdigt kriterium för en blomstrande ekonomi.

Finlands BNP är idag större än någonsin tidigare men vi har fortfarande en arbetslöshet på tio procent. Fungerar vår ekonomi bra eller dåligt? Svaret beror på vem som svarar och ur vilket perspektiv svaret ges. Det finns alltså ingen neutral

"Men ingen ekonomisk teori kan avskärmas från frågor som handlar om vårt ansvar för varandra..."

synvinkel ur vilket ett svar kunde ges. Om vi på ett ungefär är överens om kriterierna för bra och dåligt betyder det att vi kanske kan komma överens om de flesta frågor. Det betyder givetvis inte att problem och oenigheter inte skulle kunna uppstå. Men om vi inte är det, om synen på bra och dåligt kraftigt går isär, så finns det inget sätt att avgöra tvisten. Vi har att göra med en konstitutiv oenighet.

I det långa loppet

Låt oss se på detta lite närmare genom att granska ett för oss aktuellt exempel. Den nyliberala synen på ekonomin som långt styrt vår ekonomiskpolitiska diskussion bygger på tanken att vinstintresset, alltså strävan efter egen nytta, är den effektivaste "kraften" i organiseringen av ekonomin på ett "rationellt" sätt. Denna "kraft" skall alltså i möjligaste mån ges fritt spelrum i samhällskroppen. Det är alltså bäst att så många som möjligt av samhällets funktioner organiseras marknadsmässigt och så att det "privata initiativet" inte begränsas. Stat och offentlighet skall dessutom så litet som möjligt blanda sig i det ekonomiska livet. Detta skall enligt teorin

i det långa loppet gynna alla. Även de fattigaste blir i slutändan rikare. Det här kan ju förefalla att vara en teori för var och en. Alla borde inse att om samhället organiseras på detta sätt så blir det bäst för alla.

Man behöver inte vara någon krutuppfinnare för att komma på en rad frågor som här kan ställas. Vad betyder "i det långa loppet"? Och vilken är måttstocken för alla de positiva följderna som räknas upp? Vad skall man jämföra med när man säger "bäst", "effektivast", "mest rationellt" eller något dylikt? Det vill säga, även om man är en varm anhängare av "teorin" så faller svaren på dessa och liknande frågor inte från himlen. De enda rimliga svaren som här kan ges på frågor gällande effektivitet och rationalitet är jämförelser med annorlunda tidigare eller samtida ekonomiska system. När det gäller frågan hur man skall uppfatta idén om "i det långa loppet" så finns inget annat att tillgå än omdömen, gissningar eller godtyckliga stipulationer. Vad man vill kalla svaret är på sätt och vis en smaksak.

Så vad skall alltså nyliberalen säga till den som inte godtar idén om att även de fattigaste får det bättre i "det långa loppet"; den som säger att det inte spelar så stor roll om BNP växer lite långsammare, att det viktiga är att även de fattigaste får det bra inom en rimlig tid. Alltså åt den för vilket *detta* är ett viktigt kriterium för en väl fungerande ekonomi. Skall nyliberalen säga att denna person inte förstår sitt eget bästa? Hon må säga det men det förändrar knappast det faktum att det inte finns någon "teoretisk" lösning på oenigheten. Vad vi har att göra med är olika moraliska hållningar. Den ena är beredd att godta en viss mängd fattiga, åtminstone till att börja med, medan den andra inte är det. Den senare vill kanske med **John Maynard Keynes** säga – i det långa loppet är vi alla döda.

Illusionen om neutralitet

En teori kan visserligen artikuleras i sådana termer att den effektivt döljer ställningstaganden av moralisk karaktär. Men ingen ekonomisk teori kan avskärmas från frågor som handlar om vårt ansvar

för varandra och frågor om resursfördelning. Vad vi ser som ett problem och vad vi kan uppfatta som ett förslag till förbättring gestaltas mot bakgrunden av vad vi kan uppfatta som rättvist, skäligt, acceptabelt och så vidare.

Det är vår moral, eller vår brist på sådan, som uttrycks i frågan om hur långt vi är beredda att gå när det gäller acceptansen av eller ändringar i samhällets ekonomiska regelverk. Är vi beredda att låta en del svälta ihjäl för att majoriteten skall få det bättre? Är vi beredda att låta en tredjedel stanna i fattigdom medan två tredjedelar lever i överflöd? Uppfattar vi det som acceptabelt eller oacceptabelt att bedriva konjunkturpolitik med hjälp av statlig upplåning med vidhängande statligt budgetunderskott? Eller är detta att "leva över sina tillgångar", som det ibland hävdas?

På det hela taget råder det en stor samsyn när det gäller vår uppfattning om vad som är gott och ont, rättvist och orättvist, skäligt och oskäligt. Det är den här samsynen som överhuvudtaget gör det möjligt för oss att diskutera ekonomiska teorier. Det är också denna samsyn som lurar oss att tro att vi kunde diskutera ekonomins frågor utan att, som det heter, blanda in "värderingar" och "ideologier". Men det här är alltså en illusion. Redan små skillnader i synen på till exempel rättvisa kan göra diskussionen hård – ibland helt orensonlig. Skulle våra uppfattningar om vårt ansvar för varandra vara mycket olika skulle hela *samtalen* om ekonomins organisering vara helt meningslösa.

Systemet till trots

Att denna samsyn råder är nu inte det samma som att säga att vi alla i handling också lever upp till den moral "teorin" förutsätter. Att tro det är ett önsketänkande. Överhuvudtaget är det förvirrat att tro att en "teori" kunde beskriva ekonomins sätt att fungera så där i största allmänhet. Vårt ekonomiska liv har alltid präglats av oförutsedda händelser, brutalitet, våld och rå maktutövning i olika former och i varierande grad. Ingen ekonomisk "teori" har alltså någon möjlighet att vara heltäckande.

Det kan vara viktigt att komma ihåg det här. Åtminstone kunde det stämma till en viss ödmjukhet. Det är nämligen inte alls givet att det ekonomiska livet blomstrar eller kastas in i kaos på grund av den "teori" som man försökt tillämpa. Det kan när allt kommer omkring vara så att hälsan eller ohälsan i det ekonomiska livet är vad den är *trots* denna tillämpning.

Nikolai Enckell är filosof och ordförande för Folkets Bildningsförbund FBF@kaapeli.fi

ÅBO AKADEMI

Studera i personlig och internationell miljö!

Du kan studera:

- Ekonomi
- Farmaci (endast lägre högskoleexamen)
- Humaniora
- Informationsteknologi
- Juridik (endast lägre högskoleexamen)
- Logopedi
- Naturvetenskaper
- Pedagogik
- Psykologi
- Samhällsvetenskaper
- Teknik
- Teologi
- Vårdvetenskap

Om du är student eller har avlagt en annan behörighetsgivande examen på andra stadiet skall du söka studierätt för **kandidat- och magisterexamen**. Ansökningstiden utgår **31.5.2007**.

Ansökningstiden för alla **lärarutbildningar** vid Pedagogiska fakulteten utgår **5.4.2007**.

Diplomeringensutbildningen vid Tekniska fakulteten, deadline **10.5.2007**.

Läs mera på www.abo.fi/antag/

En examen från Åbo Akademi ger goda framtidsutsikter

www.abo.fi Tfn: +358 (0) 2 215 31, e-post: studinfo@abo.fi Address: Tavastgatan 13, FI - 20500 Åbo